

שמעתא עמיקתא

גליון ת"א | פרשת כי תבא | תשע"ט | קהילת הניכוי הישיבות רמות ב'

הלכות מצויות לארבעת המינים

חלק שני

קנייתם מקטן

קטן הסוחר ד' מינים

קטן הסוחר (קונה ומקנה) ד' מינים לכתחלה יש להימנע מלקנות ממנו, ובדיעבד אם קנה ונטלם אינו חוזר לברך משום חשש ברכה לבטלה. [בה"ל (שם ד"ה לא) בשם הכת"ס (סי' כחכ).]

מוכר בשליחות גדול

י"א שהקונה אתרוג (או אחד משאר המינים) מקטן המוכר אתרוגים של גדול שהעמידו למכור, אם כבר קצב הבעלים מחיר האתרוג והקטן רק מודיע את המחיר ומקבל הכסף, הרי זה קנין גמור ויוצא בו ידי"ח, אבל אם הקטן קובע מחיר האתרוג, שהוא בהסכמת הבעלים אין מכירתו מכירה ואינו יוצא ידי"ח. [נעי' בתיבות (סי' קכב ס"ב) ב"י רמז ס"ק א'. וכ"כ בתורת הקנינים (מילואים ד' מינים סי' א), עיי"ש]. ויש מקילים בזה בכל אופן. [נעי' בה"ל (סי' תמח על סעי' ג ד"ה ובלבד) משי"כ בשם המטה יהודה (דלא כמ"ש שם במ"ב בשם הקצות סי' קכ"ו ס"ק ט"ו) ולפי דבריו אפשר שה"ה הכא ד"ל דהוי כמעשה קוף בעלמא. וכן פסק הגר"ח"ק שליט"א (תורת המועדים אות כא). וכן נראה שהיא שיטת בעל השבט הלוי (נעי' מבית לוי ח"ד ע"ג סג בסוף המכתב). והחנוד לנער (פכ"ה הגה ח) כתי' שאם המוכר הוא גדול אלא שלפעמים יוצא ומניח קטן אין בית מיוחד כי הוי כאילו משאר האתרוגים על שלחן ואמר שכל מי שיניח מעות יקח האתרוג].

בן י"ג שנה ללא חתימת זקן

קרא קטן עד י"ג שנים ויום אחד והביא שתי שערות. [בה"ל (סי' תרנ"ג על סעי' ו' דס"ה לא יתננו)]. ויש מסתפקים לענין זה האם אומרים שמתמא יש לו שתי שערות משום "חזקה דרבא". [פמ"ג (שם א"א ס"ק יב)]. ויש מקילין, ונראה שאפשר לסמוך עליהם. [כת"ס (סי' קנט) משום חזקה דרבא גם איכא ס"ס דשמא גם בפעוטות מותר כדעת הי"א. וכן נראה לעיקר להבי"ל (שם). והבכר"י (שם ס"ק יט) מיכל בזה ביו"ט ש"נ].

אומר שהוא גדול (למקילים לעיל)

נער (שאין לו חתימת זקן) המוכר ד' מינים ואומר שהוא בן י"ג, אם ניכר שהוא בחזקת כשרות יודע שהדבר נוגע למצוה ואיסורים לא חוששין שיכשיל וישקר, ויכול לסמוך על דבריו. [תשובות והנהגות (ח"ה סי' ריב אות ו)].

קניית ערבות מנער הסמוך על שלחן אביו

נערים גדולים הסמוכים על שלחן אביהם הקוטפים ערבות מההפקר אף ללא ידיעת אביהם, הקונה מהם י"א שיוצא ידי חובתו. [מועדים וזמנים (ח"י סי' ס"ה) כי מה דקיי"ל שהאב זוכה במציאת בנו גדול הסמוך על שלחנו אינו אלא במציאה שמצא באקראי, אבל אם הבן הולך ללקט ערבות למכור אינם קנינים לאביו].

בהשאלה או במתנה

השאלה - מתנה

אם נטל לולב שאול לא יצא ידי"ח. [שו"ע (סי' תרמט סעי' א)]. ואם נתנו לו במתנה, יוצא ידי חובתו. [שו"ע (סי' תרנ"ג סעי' ג)].

מתנה על מנת להחזיר

נתנו לו על מנת להחזירו, הרי זה יוצא בו ידי חובתו ומחזירו, כי מתנה על מנת להחזיר נקרא מתנה, ואם לא החזירו, לא יצא אפילו נתן לו את דמיו, ואפילו נאנס מידו, וכן אם החזירו לאחר זמן מצותו, לא יצא. [שו"ע (סי' תרנ"ג סעי' ד)].

נתנו לו על מנת שלא יתננו לאחר

ניתן לתת ארבעת המינים במתנה על מנת שלא יתנו לאחר ויוצא ידי חובתו, כי לא גרע ממתנה על מנת להחזיר. [רמ"א (שם)].

אמר לו חברו יהא שלך עד שתצא בו

אפילו אמר לו הנותן לו הלולב, יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ יהא שלי בכתחלה, לא יצא, כי הוא כמו שאלו. [שו"ע (סי' תרנ"ג סעי' ג)]. וי"א שכל זה כשמוכח מלשונו מפורש שתחלת הקנייתו היא שאלו. [שו"ע (סי' תרנ"ג סעי' ג)]. וי"א שכל זה כשמוכח מלשונו מפורש שתחלת הסתמא לצאת בו אמרנין שנתנו בתורת מתנה על מנת להחזיר. [מ"א, והוכיח כן מהא דשואלו כלי מחבירו לקדש בו אשה דהרמ"א פסק באה"ע סי' כ"ח סעי' י"ט שהיא מקודשת משום דאמרנין מסתמא נתן לו במתנה ע"מ להחזיר שיהיה יוכל לקדש בו א"כ ה"ה באתרוג]. ולמעשה צריך לחזור ולטול בלי ברכה. [מ"ב (סי' ט) כי ה"ט"ז ועוד פוסקים חולקים על הא דבאה"ע].

נתן פתם

נתנו לו סתם, הוי כאילו אמר לו על מנת שתחזירהו לי, שמתמא על דעת כן נתנו לו כיון שצריך לצאת בו מחמת שאין לו אחר. [שו"ע (שם סעי' ג)]. ומי"מ לכתחלה טוב שיפטר ביום ראשון שנותן לו במתנה ע"מ להחזיר, אבל בדיעבד אם שאל ממנו סתם ליתן לו לולבו לצאת בו ונתן לו יצא שמתמא נתן לו באופן שמוטר לצאת בו. [מ"ב (סי' תרמט ס"ק טו)].

לא החזירו לבעליו

אחר שקיים המצוה צריך לחזור וליתנו לבעליו במתנה, כדי שיהיה של בעלים ויצאו בו.

[רמ"א (סי' תרנ"ג סעי' ג)]. ואם לא החזירו לבעליו, לא יצא. [שו"ע (סי' תרנ"ג סעי' ג)].

לתתו לאחרים ללא רשות מפורשת של הנותן

המקבל לולב במתנה ע"מ להחזיר יש לו רשות ליתנו לאחרים לצאת ידי"ח ואפילו הם רבים, ובלבד שיתקיים תנאו ויחזירנו לראשון בלא פסול. מיהו כ"ז אם הבעלים נתנו לו בסתם אבל אי אמר לו כשנתן לו שאין לו רשות ליתנו לאחרים אינו יכול לזכות לאחר לצאת בו ואם יתן יתנו המתנה גם הוא לא יצא בו. [שו"ע (סי' תרנ"ג סעי' ג) מ"ב (סי' קכא - כב)]. ואפילו במקום שיש רק אומדנא שלפני הנותן שלא יטלוהו רבים משום חשש שיפסדו אין לו לתתם לאחרים. [מ"ב (שם)]. ועיי"ש שכתב שבלא"ה יש שמאחרים משממרין בעיקר דש"א דהמחבר וסוברין דלולב שקבל במתנה ע"מ להחזיר לא יתן לאדם אחר מבלי דעת ורשות הנותן].

מצות לקיחת ארבעת המינים

מהתורה או מדבריהם

נצטוונו מה"ת ליטול לולב ולשמוח בו לפני ה' ז' ימים שנאמר (ויקרא פכ"ג פס' מ) "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים". [סוכה (מ"א)]. וארבעה מינים אלו מצוה אחת הם, וכולם נקראים מצות לולב. [נעי' רמב"ם (לולב פי"ז ה"ה)].

בירושלים ומחוץ לה

מן התורה נוהגת מצוה זו במקדש שבעה ימים כנ"ל, אבל בשאר אר"י ובח"ל ביום הראשון בלבד כמו שכתוב "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ וכו'", והכמים תקנו שיהא ניטל בכל מקום כל שבעה זכר למקדש. [שו"ע (סי' תרנ"ג סעי' א) ומ"ב (סי' ק"א)].

בירושלים העתיקה בזמן הזה

יש מי שאומר שלדעת הרמב"ם הסובר שקדושת המקדש בירושלים לא בטלה, מצות לולב נוהג גם בזמן הזה כל שבעה בירושלים העתיקה. ומי שנטל לולב סביבות מקום המקדש (או אצל קברי ב"ד וקבר חולדה) מקיים גם בזמן הזה מצות עשה מה"ת כל שבעה. [בכור"י (סי' תרנ"ג סק א)]. וכבר רבו החולקים עליו כי יש כאן ספק ספקא, אולי הלכה כהראב"ד הסובר שבטלה קדושת ירושלים, ואם תאמר שלא בטלה, אולי הלכה כרש"י שהמקדש הוא בית המקדש לבד ולא ירושלים. [צ"ח הקודש (סי' מ"ז) ורבו שמה על השי"ס (לאור שמה סוכה פד). ועי' עוד בזה במקראי קודש (סוכות ח"ב), במנח"ש (תני סי' מ"ז) ובמועדים וזמנים (ח"ה סי' שמה)]. ועל כן מי שכבר נטל והגיע לכותל המערבי אין עליו חיוב לחזור ליטול שנית. [צ"ח (ח"י סי' ב) ודברי יציב (א"ח סי' רע"ג)]. ומי"מ הרבה מגדולי הדור מהדרים ליטול שם ד' מינים עוד פעם. [נעי' בהלכ"ס (פ"א אות ב) שכן נהג הגר"ש זצ"ל].

קניית ארבעת המינים - דיין לכם

ליטול ארבעה מינים שלו

ביום ראשון של סוכות הדי' מינים צריכים להיות רכוש של הנוטל, כמו שכתוב "לכם" (ויקרא כג, מ) ודרשו חז"ל משלכם, וע"כ אם הם אינם שלו לא יצא ידי"ח. [שו"ע (סי' תרמט סעי' א)]. ועי' בערוה"ש (סי' תרנ"ג אות ג) שמתפקע לענין אב ובניו הגדולים וחתניו הסמוכין על שלחנו, האם כיון שמצינו בכמה דינים שאם שסמוכין על שלחן אביהם בטלים לאביהם, א"כ יכולים כולם לצאת בלולב א' וקרין בו לכס, וסיים שכן נ"ר עיקר נומ"י יש להתיישב בזה, ע"כ. ובתשובות והנהגות (ח"ה סי' ריא אות ד) כתי' שדבריו צע"ג].

אופן קנייתם

על ידי קניין כסף

הקונה ארבעת המינים, מעיקר הדין אף אם לא שילם כלל עבורם כיון שעשה בהם קנין יוצא ידי"ח ויכול אף לברך עליהם, ומי"מ לכתחלה לצורך קיום המצוה ביו"ט ראשון שהוא מה"ת, יש לשלם עליהם בכסף (כי הוא קנין מה"ת). [מ"ב (סי' תרנ"ג ס"ק ז) ע"פ המחנ"א (קנין משיכה סי' ב) שהוכיח דעת הרמב"ם והרמב"ן דקנין דרבנן אינו מועיל לדא"ו, ומדאי' אינו נחשב כשלו. והביאו השערי"ת (סי' תרנ"ג ס"ק א) והבכר"י (שם ס"ק ה)]. או יתן חלק מהתשלום בכסף והשאר יזקוף עליו במלוה. [נעי' ברמ"א (ח"ו"מ סי' ק"ז סעי' ז) ובמ"ב (סי' תנ"ד ס"ק טו)]. ועי' ברמ"א (ח"ו"מ סי' ס"ז סעי' ז) דמקרי זקיפה משעה שקבע לו זמן לפרעון, וי"א מיד שכת' בפנקסו כל החשבון ביחד. והמשפט שלום (סי' ק"ז על סעי' טו ובהנה שם) הביא מהר"ש הרי"ם (יו"ד סי' י"ז) שכת' לחדש בדין עייל ונפיק אוזוי דלא מהני זקיפה שכותב בפנקסו אלא בלשון דא"ל קני מהמשיכה וזווי ליהוי הלואה גבד, עיי"ש]. ובדיעבד אין לחוש לזה כי מעיקר הדין אין החדש מדע"ב בעוד שהמנהג הפשוט שלא לחוש לזה. [כן מבואר במ"ב (סי' תרנ"ג ס"ק ז) ועי' בשד"ח (מע' ד' מינים סי' ג אות ב מעי' הלמ"ד כלל קמא אות כד) שכת' שכן הוא מנהג כמעט כל המקומות. ועי' עוד בזה בשמעתא עמקתא גליון ש"נ]].

בצ"ק או כרטיס אשראי

אם אין בידו כסף ישלם בצ"ק ואם אין לו ישלם בכרטיס אשראי (ואם הפרעון מתבעע לפני החג יכול לכתחלה לשלם דרכם). לכתחלה יש מקום לחוש שצ"ק וכרטיס אשראי אין דינם ככסף, עי' באורך בצ"ק בהלכה (ח"ב פי"ח ענף ב). ועי' עוד בשמעתא עמקתא גליון ש"נ]].

קיבלו במתנה

אם קיבל הלולב במתנה אינו צריך קנין אחר. [נעי' במקור חיים (סי' תמח ס"ק ה), בקצות (סי' קצח ס"ק א) ובנתיבות (שם ס"ק א) ע"פ התוס' (ע"ז ע"א. ד"ה פרדשני) שבקנין מתנה כיון שאין מעות, קונה מה"ת במשיכה או הנהגה דלא כהש"ט"מ (ב"מ מ"ז ג) בשם הרמב"ן ד"ס"ל שקונה מדרבנן, אלא דעי' בשערי"ת (סי' תרנ"ג אות א) שמשמע שחושש לדברי הרמב"ן].

לא שילם והמוכר דורש כספו

אם קנה ע"מ לשלם אחר זמן, אם המוכר דורש כספו מחמת דוחקו למעות יש סוברים שיש בזה משום חשש ביטול מקח ולא יוצא ידי חובתו. [הגר"ש זצ"ל (הצ"ק בהלכה פי"ז ענף ג והליכ"ש סוכות פ"א אות ג), וכסברתו מצינו בדברי מלכאל (ח"ד סי' כד אות נח)]. ויש מקילים לענין ד' מינים, וכן נראה עיקר. [הגר"ש זצ"ל (הסכמה לספר ד' מינים), עיי"ש טעמו]. ומי"מ יזהר לכתחלה לא לבא לידי כך (ואם זקף עליו במלוה אין חשש בכל אופן). [נעי' בשמעתא עמקתא גליון ש"נ]].

תשלום מכספי מעשר

אף מי שפרנסתו דחוקה לו, לא יקנה ארבעת המינים ממעות מעשר כספים, אלא יטול מאחרים במתנה ע"מ להחזיר, אבל אם אין לו אפשרות זו, מותר לו לקנות ממעשר כספים. [הגר"ש זצ"ל (הליכ"ש פי"א אות א). ועי' בא"מ (יו"ד ח"ג סי' צ) שהמפורש חומש יכול לתת מהמעשר השני להחזיר מצוה. וכמו כן אין ייעד סכום מסוים לקניית האתרוג והוא בטוח שיתורג מסוכים זה לא היה משלם על כך, מותר להוסיף סכום מסוים ממעשר כדי לקנות אתרוג מהודר יותר (ומי"מ יזהר שלא להוציא על כך אלא חלק ממעות המעשר, והשאר יקיים בהן מצות צדקה לעניים). (שם הנהגה ב). ועי' עוד בענין קניית מצות מכספי מעשר בשמעתא עמקתא גליון קצ"ג].

להרבות בהוצאות לצורך קניית הדי' מינים

אין להרבות בהוצאות יתירות לצורך מצוה זו אם לא ידע זה גרע חלקם של מצוות וחובות אחרות המוטלות עליו, וכל ערום יעשה בדת. [הגר"ש זצ"ל (שם הגה ב)].

לקבלו מאשתו של בעל הלולב

אם נתנה היאם הלולב לאחד מאהוביו או קרוביו במתנה לא יצא כי אפרו שלא ניהא לבעלה כי אם במכירה אם לא שהוא חשוב שאינו לפי כבודו ואפשר שמורת לא אז לשתמא ניהא ליה [מ״ב (סי׳ תרנח ס״ק ח) בשם המ״א], ואפ״י כשהיא נושאת ונותנת בתוך הבית אין לה רשות ליתן משלו, ואף אם שמע בעלה אח״כ ונתרצה לא מועיל כי בעת הלקיחה לא היה שלו וצריך לחזור ולטול, בלא ברכה. וכל זה ביום הראשון, אבל בשאר הימים מועיל בכל אופן כי נוו חל שייקמו מצוות בממונו. [מ״ב (סי׳ תרנח ס״ק ח) בשם הבכור״י. ועיי״ש שהפמ״ג היקבל בנו״י. ומש״כ בלא ברכה כן הכרעי השעה״צ (את יא) כי יש לחוש לדעת שאר אחרונים שמקילין בזה היבט שאנו משרעו שהבעל לא קיפדו, ונפרט היכא דהיא נושאת ונותנת].

להקנותו לאשה נשואה

הנותן לולב לאשה נשואה אינו צריך להקנות לה על מנת שאין לבעלה רשות בו. [נעי בבכור״י (סי׳ תרנו ס״ק ה) שכתב שיש להזהר בזה כי כל מה שקנה אשה קנה בעלה, א״כ אומר להדיא שלא יהיה לבעלה רשות בו, אולם דעת הגרשו״א (הליכ״ש פ״א אות ט) וכלל להחמיר בכך כי בכל אופן חשיב שפיר ״לכס״, משום דאף במתנה גמורה כיון דאין זה אלא קנין פירות אבל הגוף שייך לה, הריהו לולבה, ודי בכך לצאת יד״ח].

להקנותו לקטן

לא יתנו ביום ראשון (ובחול״ל אף ביו״ט שני) לקטן, קודם שיצא בו, מפני שהקטן קונה ואינו מנקה לאחרים מן התורה, ומנצא שאם החזירו לו אינו מוחזר, ויש מי שאומר שאם הגיע לעונת הפעוטות, מותר שאז מתנתו ומתנה. [שו״ע (סי׳ תרנח סעי׳ ו) ומ״ב (סי׳ כ״ג כזכז)]. ועי׳ בשד״ח (מע׳ הלמ״ד כלל קמא אות ד ד״ה ועל).]

תופס עם הקטן יחד או נותן לו בהשאלה

אם תופס הלולב עם התינוק, כיון שלא יצא מידו אין הקטן קונה כלל, ולכן מותר אפילו בלא הגיע לעונת הפעוטות. [שו״ע (סי׳ תרנח סעי׳ ו) ומ״ב (סי׳ כח)]. וכן אם לא מנקה הלולב לקטן או שאומר לו יהא שלך עד שתצא בו ואח״כ יהא שלי כבתחלה שדינו כשאול, אין חשש. אלא שבכל אלו העצות לא מועיל רק לגדול שיהיה יכול אח״כ לצאת בו, אבל הקטן לא יצא בנטילה כזה כי אינו שלו ולא מקרי לכס ולא קיים בו אביו מצות חינוך, ויש מאחרונים שחורין שמצות חינוך מתקיים גם בשאול כי גם בזה מתחנך הבן למצות. [מ״ב (ס״ק חב)]. ועי׳ עוד בזה להלן בדיני חינוך הקטנים.

אבא המקנה לבנו

אבא המקנה לבנה הקטן הסמוך לשלחנו ד׳ מינים אין הבן זוכה בלולב, אבל בנו הגדול אע״פ שהוא סמוך לשלחנו זוכה. [נעי ברמ״א (ח״מ סי׳ ער סעי׳ ב) שאם נתנו מתנה לקטן הסמוך על שלחן אביו הרי היא של אביו, אבל לא בבנו הגדול. ודבריו הם ע״פ הנמוקי״ (ב״מ ו) ברי״ף ד״ה גמ]. וכן הוא בחי׳ הר״ן (ב״מ יב: ד״ה גמ). ועי׳ בתשובת בצלאל אשכנזי (ססי׳ לה) שהביא דברי הר״ן להלכה, והובא ברע״א (ח״מ סי׳ ער). והמהרש״ם (ח״מ סי׳ שצח) הביא מח׳ כשאביו מזכה לו. והמשנה הלכות (ח״ו סי׳ רפז) פסק שכיון שאף אביו יכול להקנות לו כי יש דעת מקנה, וכן הדין לענין ד׳ מינים. ודבריו תמוהים שהרי מהפוסקים הגי״ל מבואר דלא כדבריו]. ואם אביו מזכה לו ע״י אחרים ע״מ שלא יהא לו רשות בו הקטן זוכה ויוצא ידי חובת המצוה. [מחנ״א (זכיה סי׳ ב) כי מהני זכיה לקטן הסמוך לשלחן אביו ע״י אחר ע״מ שלא יהא לאביו רשות בה וכן אביו יכול להקנות לו ע״י אחר ע״מ שלא יהא לו רשות בה. וכן המהרש״ך (ח״ב סי׳ ריא) הובא בהלכה למשה (גו״יא פ״יז) נקט דמנהי אלא אחרים מזכים לו. אלא דעיי״ש במחנ״א (סי׳ בו) ובהקצות (סי׳ רלה סי׳ ד וסי׳ רמז ס״ק ז) ש״י אדוכיה לולב מועיל לה אחרים מקרדבין. ולפי הסוברים שיש לחוש דקנין מרדבין לא מועיל לדאא אינו יוצא יד״ח. ומ״מ המ״ב לא חשש לדבריהם אלא דא״ו ולא בחינוך דדרבנן, נפרט שיש סוברים שיוצא הקטן אף בשאול כמבואר להלן]. ועי׳ עוד להלן לענין דיני נטילת ד׳ מינים של קטן.

לקנות ד׳ מינים ולא לסמוך לנטיל של אחרים

כל אדם ישתדל ויהא זרזו במצוה לקנות לולב לעצמו, כדי לקיים המצוה כתיקונה. כי רוב העולם אינם יודעים להקנות לחבריהם, ועוד לעשות הנענועים כהלכתן. [רמ״א (סי׳ תרנח סעי׳ ט) ומ״ב (סי׳ קמג)]. אפילו חל יו״ט ראשון בשבת שא״א לקיים המצות עשה מה״ת אפ״ה נכון להשתדל להיות לו לולב ואתרוג לעצמו. [מ״ב (שם)].

הידור מצוה

כתיב בתורה ״ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחלי״, והדר היינו שיהיה נאה והדר בתארו וגידולו כמבואר לעיל בדיני אתרוג ולפי שכל אלו הדי׳ מינים כתובין בפסוק אחד למדין זה מזה ועי״כ כל הארבעה מינים צריכים להיות נאים ומהודרים. [מ״ב (הקדמה לסי׳ תרמח)].

להוציא עץ שלישי להדר מצוה

כתוב בגמרא שהידור מצוה הוא עד שלישי במצוה. [ב״ק (ט)]. ונחלקו הפוסקים בביאור הדברים :

א׳ יש מפרשים שמדובר במי שמצא אתרוג (וכן בשאר מצות) אחד שהיה בו רק כשיעור מצומצם כשואב כינצה והאחר גדול ממנו, ע״ז אמרו שמצוה להדר אחר זה ולהוסיף עד שלישי כי חוששים שיתמעט שיעורו ובאופן זה אפילו כבר קנה האתרוג הקטן מצוה להחליפו באחר ולהוסיף עד שלישי מלגיו בדמיו. אבל אין כוונת השי״ס כשיש לפניו שני אתרוגים ואחד הדר יותר מחבירו שיצטרך מחמת מצות הידור להוסיף עד שלישי במקח שא״כ הרי לעולם ימצא נאה ואין סוף לדבר. [שו״ע (סי׳ תרנו סעי׳ א) בדעה הראשונה בסתם והיא שיטת ר״ת].

ב׳ יש מי שמפרש שכוונת השי״ס על אתרוג (וכן בשאר המצות) שמזדמן לפניו אחד הדר יותר מחבירו, מצוה להדר אחר החדר ולהוסיף עד שלישי בדמיו. [שו״ע (שם) בשם יש מי שאומר]. ולהלכה דעת השו״ע כדעה הראשונה. ודעת המשנה ברורה שאע״פ שכן הוא עיקר הדין מ״מ יש מקום להחמיר כשיטה השנייה. [ביאור הלכה (ד״ה בצמצום)].

אחר שכבר קנה

י״א שאם כבר קנה אתרוג בשיעורו גדול יותר מכביצה לכל הדעות א״צ להוסיף להחליף באחר מהודר יותר [לדעה ראשונה כי גם הראשון לא היה בו שיעור מצומצם ולדיעה שניה לא החמירו ליקח החדר לכל אחר שכבר קנת]. [מ״ב (סי׳ ק ה) בשם המ״א]. וי״א שאפילו לקח כבר אתרוג (והי״ל לכל המצות) והיה בהם יותר מכשיעור ואח״כ מצא אחר נאה הימנו כצד להחליפו ולהוסיף עד שלישי. [מ״ב (שם בשם הרמ״א)]. ומי״מ אף לשיטה זו אם המוכר אינו רוצה להחליפו רק למכרו אינו חייב לקנותו ולהחזיקו שתיים אם לא שיש לו קונים שרוצים לקנות את הקטן שיש לו. [מ״ב (סי׳ דז)].

יש משפטים המחיר

יש מסתפקים איך משפטים דמי הראשון, כפי מה שקנה הוא בין ביוקר בין בזול או כפי מה ששוה על פי שומא. [בכור״י (סי׳ תרנח ס״ק ז)]. ולמעשה יש להוסיף עד שלישי מהמחיר המקובל לאתרוג כשר. [בכור״י (שם) אליבא דהב״י, וכן פסק הגרשו״א זצ״ל (קונטרס הליכות והנהגות עמ׳ 133)].

הידור לצאת השיטות

אם יש באחד המינים חשש פסול (והי״ה בכל המצות), שוליו במחלוקת הפוסקים אף שלהלכה הוא כשר מ״מ לכל הדעות יש משום הידור מצוה עד שלישי לקנות אחר לצאת כל השיטות. [ביאור הלכה (סי׳ תרנו על סעי׳ א ד״ה אס)]. כי עיקר ההידור הוא שאין בו שום חשש פסול ואח״כ משגיחין בהדרו בתואר ומראה. (ח״ים וברכה (אות ה סי׳ סד) וכי״כ בחתן סופר (שער הטוטפות סי׳ יח בתשובה שנתפסה בשוליים). וכל עזה כשיש לחשוש לשיטה ההיא, אבל אם אין חוששנים י״כ לאתוה שיטה הידור וכופל דף. ועי״מ במ״ב (סי׳ תרמח ס״ק לא), וכי״כ הרר״ו (שם אות יז), עיי״ש. ועי״ עוד משי״כ ביועג לזה בשמעתא עמיקתא גליון ע״ח].

הדרור מצוה בגדול

יש הידור מצוה בארבעה מינים גדולים, אלא שאין חיוב להוציא שלישי עבור זה (אא״כ יש לו אתרוג שיעורו מצומצם). [נעי בשו״ע (סי׳ תרנו סעי׳ א), במ״א (סי׳ תרעב ס״ק ג) ובחמד משה (סי׳ תרעב אות ג)]. ומי״מ גודל האתרוג לא יהיה גדול ממש אלא בינוני, ולכתחלה ראוי יהיה גדול ביותר, כדי שיהיה אפשר לקחת את האתרוג והלולב ביד א׳. [צדה לדרך (מבאר ד כללו פ״ו סד״ה כתב) והגרשו״א זצ״ל (אשר האיש פלי״א אות מא)]. והארכנו בזה בשמעתא עמיקתא גליון קי״ד].

לקנות המצוה בממונו

לא יעשה המצוה בחנם, אלא יקנה אותה בשכר שלם. [זהור (ח״ב קכח, א) מובא בספר חרדים (הקדמה למצות אות ד, ז׳ תנאים לקיום המצוות בשלמות), בחי״א (כלל סח אות טז) ובבה״ל (ססי׳ תרנו ד״ה ועיין לקמן). ומשמע מלשון הזהור והחי״א שאפ״י חלק בתשלום לא מהני לזה, אלא צריך לשם תשלום שלם ואפשר שכלכל לא זה לבקש הנחה משווי החפצא של מצוה. ובאמת בספר טעמי המצות (פרי (ראה) כתב בשם האר״י ז״ל שהיה נותן למוכרים כל מה ששאלו ממנו בפעם הראשונה ולא היה מסרב ונושא על המחיר].

קנה בממונו וישל חברו מהודר יותר

מי שאין לו לולב מהודר , עדיף שיצא יד״ח בשל חברו מההודר. [נחכס צבי (ססי׳ מה) וקצוש״ע (סי׳ קלו סעי׳ ז). ועי׳ בתשובות והנהגות (ח״ב סי׳ שטו). ועי״ עוד בחתן סופר (שער הטוטפות סי׳ יח בסוף התשובה המודפסת שם בשוליים) שאפ״י לפי הזהור שכתב שיש מעלה שיעשה מצוה בממונו, מ״מ היינו דוקא אם מקמץ אז נראה כמזולז, אבל אם קנה בדמים לשם מצוה, ואינו יוצא בשלו, הרי קיים מצוותו בשלמות. ועי״ בזה בשמעתא עמיקתא גליון ז].

לקח הלולב והביאו לו לפני הברכה אחר מהודר יותר

אם כבר לקח בידו האתרוג שאינו מהודר ועד שלא בירך הביאו לו אתרוג יפה יותר ברך על המהודר יותר. [נחכס צבי (ססי׳ מה). ועי״ בשבות יעקב (ח״ב סי׳ ל) שס״ל דבכה״ג אינו מחויב לקחת מההודר יותר ממי״מ רשאי להחמיר עי״ו. ועי״ משי״כ על דבריהם בשמעתא עמיקתא גליון א].

יצא ידי חובה ומצא מהודר יותר

י״א שמי שבירך על אתרוג שאינו מן המובחר ושוב נזדמן לו מן המובחר שוודאי מצוה שיחזור ויטלנו, וצ״ע אם צריך לברך שנית. [נתי״ס (סי׳ קלה ד״ה ועיין תוס׳)]. ובבית הלוי (ח״ב סי׳ מז) מסתפק אם צריך ליטול שנית. וי״א שבאופן זה בודאי א״צ ליטול שנית. [פרי יצחק (ח״ב סי׳ ל ד״ה ובעיקר מה שהכריחו). ועי״ משי״כ בזה בס״ד בשמעתא עמיקתא גליון ל].

כבוד אב באתרוג מהודר

הקונה כמה אתרוגים עבור בני המשפחה וכדו׳ אינו חייב לכבד אביו במהודר ביותר כי אין זה בכלל המצוה של כבוד אב, כיון שהמצוה מוטלת גם עליו כמו על אביו ועל כן בזה הוא קודם. [בכור״י (ססי׳ תרנז) והגרשו״א זצ״ל (הליכ״ש שם פ״יא הגה 4)]. אלא שאם אביו שלח את בנו לקנות הדי׳ מינים יכול לבחור היפה שבין כולם עבור אביו אע״פ שגם הוא צריך לאחד מהם כי עדיין הבן לא קנה בהם.

דיני הנטילה

זמן הנטילה

ביום

מצות לולב ביום ולא בלילה, וכל היום כשר לנטילת לולב, ועל כן אם לא נטל שחרית, יטלנו אחר כך. ומי״מ זרזים מקדימים למצות ונוטלים אותו בבוקר. [שו״ע (סי׳ תרנב סעי׳ א)]. ואם נטלו מעמוד השחר יצא מי מעמוד השחר יום הוא, אלא מפני שאין הכל בקיאיין בו צריכין להמתין עד חנף החמה. [מ״ב (סי׳ ק)].

ליטלו בזמן עמוד השחר בשעת הדחק

אם צריך להשכים לצאת לדרך, יכול ליטלו משעלה עמוד השחר [שו״ע (סי׳ תרנב סעי׳ א)], ורשאי לעשות כן אע״פ שבגלל זה יקרא הלל בלא לולב, ומי״מ צריך לנענע בשעה שנטלו.

[מ״ב (סי׳ קה)].

עיקר מצוותו

עיקר מצותו בשעת ההלל כדי לנענע בהודו והושיעה נא. [שו״ע (סי׳ תרנב סעי׳ א) ומ״ב (סי׳ קד)]. וקצת מן המהדרים נוהגים לברך על הלולב בהנף החמה בתוך הסוכה ולנענע ואח״כ בשעת ההלל מנענעים שוב פעם. [מ״ב (שם)].

להרבות באחיזתו

המדקדקים היו אוחזים את הלולב בידם כשיוצאים מביתם לבחכ״נ, גם בשעת התפלה, וכן כשחוזרים מהבית הכנסת לביתם, כדי לחבב המצות. [רמ״א (שם). ועיי״ש במ״ב (סי׳ ק) דאע״פ שאסור להחזיק שום דבר בשעת התפלה הכא כיון שיש בלקיחתו משום מצוה לא מיטרדי ביה]. אולם היום יש בהנהגה זו משום ״מחזי כיוהרא״ אם לא למי שמפורסם למדקדק במעשיו, ומי״מ גם היום נוהגין שמוליכין הלולב בבקר בעצמו לביהכ״נ וכן מחזירו לביתו בעצמו. [מ״ב (שם)].

נטילתו בסוכה

יש נוהגים ע״פ האר״י ז״ל לברך תחלה על הלולב בסוכה ואח״כ עושה שאר הנענועים (של הלל) בביחכ״כ. [מ״ב (סי׳ תרנא ס״ק לד). ועיי״ש בשעה״צ שאפשר שטעמו כדי שלא להשהות המצוה, שמד שקם משנתו בסוכה תיכף יקיים מצות נטילת לולב, ואפשר שהוא על פי סוד].

אופן הנטילה

נטילת כולם

ארבעת המינים מעכבין זה את זה כי כולן מצוה אחת הן וצריך ״לקיחה תמה״. [שו״ע (סי׳ תרנא סעי׳ ג)] ומי״ב (סי׳ ט). ואם חסר לו אחד מהם לא יברך על השאר, אפילו אם יודע בבירור שלבסוף יבואו לידו כולן כיון שאין מצוים לפניו בשעת הברכה. [שו״ע (שם)].

נטלם בזה אחר זה

אם היו ארבעתן מצויים אצלו ונטלם אחד אחד, יצא [שו״ע (שם סעי׳ יב) ומ״ב (סי׳ קב)], ובלבד שיהיו כולם סמוכים לו. ולכתי׳ יטול הלולב תחלה ויברך על הלולב ויכוון לפטור גם שאר המינים. (ואגד שאנו עושיין בלולב הוא רק למצוה ואינו מעכב). [רמ״א (שם) ומ״ב (סי׳ קג)].

סח סח אחד לשני

אם סח ביניהם, צריך לברך על כל אחד בפני עצמו [רמ״א (שם)], על הדס על נטילת עץ עבות ועל ערבה על נטילת ערבה וכן על אתרוג, ומי״מ טוב שאח״כ ג״כ יחזור ויקחם כולם ביחד.

[מ״ב (סי׳ קג)].

ראשיהם למעלה

יטול אותם כשראשיהם למעלה ועיקריהם למטה והאתרוג יטלנו כשהעוקף כלפי מטה והדד כלפי מעלה [שו״ע (שם סעי׳ ג) ומ״ב (סי׳ יז)], כי הנטילה צריכה להיות כדרך גדילתן באילן, ואף על גב שאתרוג כשהוא תלוי עוקצו למעלה מ״מ מקרי דרך גדילתו עוקצו למטה אלא שהפירות מכבידין אותו. [מ״ב (סי׳ טז-יז)].

הפכם

אם הפכם אפילו בדיעבד לא יצא וי״א שגם כשנטולין ראשיהן מן הצד לא יצא כי הוי שלא כדרך גדילתן. [מ״ב (סי׳ קט)].

צד השררה של הלולב

ע״פ הסוד יש ליטול שדרתו של לולב כלפי פניו ופני הלולב כלפי חוץ, וכן נוהגים. [מ״ב (סי׳ תרנ ס״ק ח וסי׳ תרנא ס״ק מז) בשם ספר תולעת יעקב].

באיזה יד

יטול האגודה בידו הימנית, והאתרוג בשמאלית משום שהם שלש מצוות והאתרוג הוא רק מצוה אחת.
[שו"ע (סי' תרנא סעי' ב) ומ"ב (ס"ק טו)].
ואפילו בירך עליו כבר ואח"כ נוטלו פעם שני כגון בשעת אמירת הושענות צריך ליטלו בימין.
[מ"ב (שם)].

נטלם ביד אחת

אם נטל שניהם בידו אחת י"א שלא יצא וי"א שיצא כיון שלא היה האתרוג עמהם באגודה אחת.
ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה וצריך לחזור וליטלו בלא ברכה.
[מ"ב (שם)].

אמר

י"א שאטר נוטל לולב בימין כל אדם, ואתרוג בשמאל כל אדם, כי הולכים אחר ימין ושמאל של רוב העולם, ולא אחר ימין ושמאל של הנוטל.
[שו"ע (שם סעי' ג) וטעמו דדוקא תפילין שהוא דאו' איטר אזיל בתר ימין דדידה אבל לולב שנטילתו בימין הוא מדרבנן משום חשיבות בעלמא שיש בה שלש מצות, איטר הוא ככל אדם].
וי"א שהולכים אחר הימין של הנוטל, ויש ליטול הלולב בימין שלו והאתרוג בשמאל שלו, וכן עיקר לבני אשכנז.
[רמ"א (שם) וטעמו כי הולכים אחריו כמו בתפילין].

היפך

אם היפך היינו בין איטר ונטל בימין ובין מי שאינו איטר ונטל לולב בשמאלו ואתרוג בימינו יצא.
[רמ"א (שם) ומ"ב (ס"ק יט)].
ויש מחמירין בזה.
ועי"כ טוב לחזור וליטלו בלא ברכה.
[מ"ב (שם)].

שולט בשתי ידין

השולט בשתי ידין, ר"ל שעושה כל המלאכות בשניהם שוה בשוה (אבל אם נקל לו לעשות בשמאל אף שיכול לעשות אותם גם בימין זה לא נחשב שולט בשתי ידין) נוטל הלולב בימין, ואתרוג בשמאל, ככל אדם.
[רמ"א (סי' תרנא סעי' ג) ומ"ב (ס"ק כ)].
וזרועו פירושו בית השחי ואם יש קנה נוטל במרפיקו דזה נמי לקחה מיקרי'.
[מ"ב (ס"ק כב)].

רב קהילה

יש מי שאומר שרב קהלה וכדומה (שהקהל מתבוננים במעשיו) שהוא איטר יד, אף שבנטילה בביתו נוטל הלולב בשמאל כל אדם והאתרוג בימין (לדעת הרמ"א הני"ל), נבנענועים שבבחי"נ ובהקפת הבימה יטול הלולב בימין כל אדם כשאר הציבור מפני כבודם.
[הגרשו"א (הליכ"ש פי"א אות טז והגה ח)].

אין לו ידיים

אדם שאין לו ידיים, נוטל לולב בזרוע הימין, והאתרוג בזרוע שמאל.
[שו"ע (סי' תרנא סעי' ד) ומ"ב (ס"ק כא) דמי כתיב ולקחתם ביד].

יש לו יד אחת

אם יש לו יד אחת יטול הלולב באותו יד אפילו היא שמאל כי נחשבת אצלו ימין והאתרוג בזרוע שכנגדו ואם א"א לו ליטול האתרוג בזרוע יטול שניהם בידו בזה אחר זה ויוצא בזה (כמבואר לעיל).
[מ"ב (ס"ק כג)].

נטילתם בפיו (כשאין לו זרוע כלל)

אם אין לו זרוע כלל י"א שאין עליו ליטול הלולב בפה כי אין זה בכלל לקיחה, ויש חולקים.
[מ"ב (ס"ק כב)].
ועי"כ יטלנו באופן זה בלא ברכה (ועיי' לעיל שנטילתם אחד אחד מועילה שמועקה הדין).

הציצה בנטילתם

י"א שחציצה נוהגת בנטילת הדי' מיניים אף במיעוט הדי', ועי"כ מי שיש חציצה בידיו כגון טבעת או רצועת תפילין (לנוהג להניחם בחוה"מ) עליו להסירם.
בי"ח, ט"ז גר"א הובאו דבריהם במ"ב (סי' תרנא ס"ק לו)].
וי"א שדוקא אם כל היד מכוסה הדין כן אלא שנהוג להחמיר ולהסירם.
[רמ"א (שם סעי' ז)].
ולמעשה אם נטלם בעוד חציצה בידו יחזור ויטלם בלא ברכה.

[מ"ב (ס"ק לז)].

יש לו רטיה בידו

אם יש לו רטיה (פלטסר כדודו) בידו אם אינו יכול להסירה אינו חוציזה כי בטלה היא לידו.
[הגרשו"א זצ"ל (אשרי האישי פל"ב אות ה).
וכן מבואר בבן איש חי (שנה א פרי' האזינו אות יג).
וכן פסק הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש סוכות פי"א אות טו), אלא שדעתו דאם כל כף ידו תבועה ואינו יכול לאחוז הלולב אלא באצבעותיו בלבד, יש להסתפק אם יברך על נטילה זו או לאו, ולכן אם יברך על נטילה זו או לאו, ולכס יברך ויטול את הלולב והאתרוג גם באופנים המבוארים בסמי' תרנ"א סעי' ד' לענין מי שיש לו יד א', דהיינו שיטול שניהם יחד בידו הבריאה, ושוב יטול האי' בידו האי' בידו הבראיה והשני באצבעות ידו החבושה, ושוב יטול בידו הבראיה את הלולב והאתרוג בזה אחר זה, ולא יספיק משעת הברכה עד גמר כל הנטילה].

יש לו למלוך בידו

יש להזהר מלמלכוד בידו הנחשב חציצה בנטלת ידיים.
[הגרשו"א זצ"ל (אשרי האישי ח"ג פל"ב אות ח).
ועיי' במוע"ז (ח"ב סי' קכז)].

איגוד הלולב

לאגוד הדי' מיניים

המיניים אין חובה לאגדם ומי"מ מצוה לאגדם בקשר גמור משום נוי.
[השו"ע (סי' תרנא)].
ויקשר אותם (הלולב, ההדס והערבה) בקשר האסור בשבת ויו"ט, ואם שכח לקשור לפני יו"ט יעשה רק עניבה.
[מ"ב (סי' תרנא ס"ק ח)].

לאגדם בלילה

מותר לאגוד הלולב בלילה.
[דעת תורה למהרש"ם (סי' תרנא על סעי' א וסי' ח), עיי"ש טעמון].

על ידי "קוישיקלעך"

מועיל לתחוב אותם בבית יד כשהם מהודקים היטב שא"א להכניסם ולהוציאם בקלות, וכן המנהג אצל בני אשכנז.
[מ"ב (סי' תרנא ס"ק ח).
אלא דהעירוני דלכאוי המ"ב סותר דברי עצמו שהרי בסיומן תרנ"ד ס"ק ה' פסק כהבכור"י דבעינן קשר שא"א להוציא ולהכניס.
ווי"ל דס"ל להמ"ב לדעולם בעינן שלא יוכלו להכניס ולהוציא וכדעת הבכור"י (שם ס"ק ח), אלא דלא בעינן לזה דוקא קשר גמור אלא כל שמהדק את הגי' מיניים ממי"ב סגן.
[ומי"מ ראוי לקשר את האגוד בקשר א' גמור.
]כתיח (שם אות יא), הגרשו"א זצ"ל (אשרי האישי פל"ב אות טו) והגרני"ק שליט"א (ארבעת המינים למהדרין עמי קנד).
ועיי' מש"כ בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון קצ"י)].

אופן קשירת המיניים

יש לקשרו ההדס גבוה יותר מן הערבה, וישפיל ההדס והערבה תוך אגוד הלולב, כדי שיטול כל גי' מיניים בידו בשעת ברכה.
[רמ"א (סי' תרנא ססעי' א)].
והדס צריך לקשרו בימין הלולב והערבה משמאלו, וכן נוהגין.
ואיטר יד שמיון שלו הוא שמאל שלש שאר בני אדם יש מצדדים שלא הולכים אחר הימין שלו אלא אחר העולם.
[מ"ב (סי' תרנא ס"יק יב) בשם הפמ"ג].
ויש מי שאומר שהולכים לפי ימין שלו.
[בכור"י (ס"ק ט)].
והנוהג כן יש לו על מי לסמוך.
[כן נראה ממ"ב (שם) שאחר שהוכיח דברי הפמ"ג ציין לדבר הבכור"י.
ועיי' במי"א (ס"ק ד) שהביא בשם כתבי האר"י כתי' לאגוד גי' הדסיס א' בימין הלולב ואי' בשמאל ואי' באמצע ובי' ערבות אי' בימין ואי' בשמאל ושליה כתי' בשם מט"מ ערבה בשמאל והדס בימין ולולב באמצע.
ועיי' בשערי"צ (אות יא) שלא הביאו במי"ב כי הפמ"ג כתי' שלא ינהג כן אלא מי שמוחק בסידורת, ובצנעא ולא בפרהסיא].

קשרים על הלולב

יש שכתבו לעשות בלולב גי' קשרים כנגד גי' אבות, וכן נוהגין.
[רמ"א (שם) ומ"ב (ס"ק יד)].
ומי"מ צריך לעשותם בענין שיכול לכסכם היטב בהעלין ועי"כ צריך להיות טפח למעלה פתוח ללא קשרים.
[מ"ב (עוד)].
וקשרים של מטה שקושר כל הגי' מיניים ביחד משום מן הוא נחשב לאחד ויעשה למעלה עד שנים אם אפשר לו, וי"א שצריך גי' קשרים בלולב עצמו לבד הקשר הדי' שאוגד הגי' מיניים יחד.
ומי"מ בדיעבד אלא עשה אלא אגד אחת כשר.
[מ"ב (שם)].

אכילה לפני הנטילה

אסור לאכול קודם שיטול הלולב.
[שו"ע (סי' תרב סעי' ב)].
וטעימה (עד כביצה מזונות, או פירות וכדו' אפילו יותר) מותרת מן הדין, אלא שמ"מ אין להקל בזה אם לא לצורך גדול.
[מ"ב (שם ס"ק ז) וסי' תרב ס"יק טו].
ועיי"ש בסמי' תל"א (ס"יק ה).
ועיי' מש"כ בזה בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ח].

יביאו לו לולב מאוחר יותר

היש אומרים שאם מצפה שיביאו לו לולב אין לו להתמין כלל דהרי יש לו מי שיוכירו לנטלו וישנן אותו ושיביאו לו הלולב.
[מ"ב (ס"יק ז)].
וכל שכן אם הולך בעצמו למקום שיש בו לולב.
[שעה"צ (אות ז) עיי' החת"ת].
ויש חולקים שנכון להתמין בכל זה לכתחלה עד הצות (עד ולא עד בכלל).
[שעה"צ (אותיות וז-ז) עיי' ה"איר].
ומי שחלש לבו בודאי יוכל לסמוך להקל.
[מ"ב (שם)].
וכן לענין טעימה בודאי אין להחמיר בכל זה, דהיינו, שיוכל לטעום תיכף אחר התפלה אפילו ביום ראשון.
[שעה"צ (שם)].

שכח והתחיל לאכול לפני נטילתם

אם שכח ואכל ונזכר על שלחנו ביום הראשון, שהוא מן התורה, יפסיק, ומיום ראשון ואילך, אם יש שהות ביום עדיין ליטלו לא יפסיק, ואם לאו, יפסיק.
[שו"ע (סי' תרב סעי' ב)].

אם התחיל לאכול יותר מחצי שעה קודם שהגיע זמן חיובו, אפי' ביום ראשון א"צ להפסיק אם יש שהות ביום.
[רמ"א (שם)].
ר"ל יותר מחצי שעה קודם עמוד השחר ומקרי זה התחיל בהיתר, אלא שכ"ז לענין מצות לולב, אבל מי"מ יש חיוב להפסיק משום חובת תפילה וכי"ש ביום טוב שצריך קידוש.
[מ"ב (ס"יק ט)].

נשים

נשים מותרות לאכול לפני שנוטלת הלולב כיון שאין להם חובה לקחתם.
[עיי' קשו"ע (סי' קכט סוף אות יט) ורח"מ (כלל קמא אות ז)].

ברכות

ברכה על הנטילה

צריך לברך בשעת הנטילה ”על נטילת לולב”.
[שו"ע (סי' תרנא סעי' ה)].

עד מתי רשאי לברך

מי שלא בירך על הלולב, כל זמן שלא נענע יכול לברך.
[מ"ב (שם ס"ק כז).
ודעת הבכור"י (שם ס"ק כ) שעד הנענועים שבאמירת הושענות מותר לברך].

ברכת שהחיינו

לא יברך שהחיינו בשעת עשיית לולב, אלא בשעת נטילתו.
[שו"ע (שם סעי' ו)].
ואף על גב דמן הדין היה ראוי לברך שהחיינו תיכף בשעת עשיית הלולב (דהיינו בשעה שאוגדו) מי"מ אכן נהגינן להניח הברכה לכתחלה עד שעת נטילה.

שכח לברך

אם לא בירך שהחיינו ביום א' יוכל לברך אפילו ביום ז', כשנוטל הלולב.
[מ"ב (שם ס"ק כט)].
נזכר באמצע הלל שלא בירך שהחיינו
אם לא בירך שהחיינו ונזכר באמצע הלל מברך בין הפרקים, כלומר בין מזמור למזמור.
[הגרשו"א זצ"ל (הליכ"ש סוכות פי"א אות כ ודבר הלכה אות לד)].

ברכה עובר לעשייה

יברך על נטילת לולב ושהחיינו, קודם שיטול האתרוג, כדי שיברך עובר לעשייתו או יהפוך האתרוג עד שיברך.
[שו"ע (שם סעי' ה)].
וכמו כן יש עצה לכוון שלא לצאת במצוה עד שיטול את כולם בידו.
[מ"ב (שם ס"ק כח).
ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון רפ"א].

שכח להפוך בחזרה הארבעה מינים

מי שבירך על הלולב והפך האתרוג כדי שברכתו תהיה עובר לעשייה, ולא חזר להפכו עד שהספיק בדבור וכדומה, צריך לחזור ולברך.
ואם הפסיק באמירת הלל בלבד, יש להסתפק אם נחשב הפסק, ואינו חוזר ומברך.
[עיי' במ"ב (שם ס"ק טו).
ובמש"כ בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון רפ"א].

להשיה אחר הברכה לפני אמירת הלל

יש מי שאומר שלכתחלה יש להזהר שלא להשיח בין ברכת הלולב עד אחרי ההלל כדי שהברכה על נטילת לולב תחול אף על הנענועין שבהלל.
[מקראי קדש (סוכה ח"ב סי' טז) בשם הגר"ד בהרי"ז].

הביאו לו לולב באמצע הלל

אם לא היה לו לולב, ובאמצע הלל הביאו לו מותר לברך עליו בין הפרקים, כלומר בין מזמור למזמור.
[מ"ב (שם ס"ק מא)].

ברכת הנותן ריח טוב על האתרוג

אתרוג העומד למצותו, יש להסתפק אם מברכים עליו בימים שלפני החג ברכת "הנותן ריח טוב בפירות".
[הגרשו"א צ"ל (הליכ"ש פי" אות לח), עיי"ש טעמן].
אבל לאחר החג ששוב אינו עומד למצוה מברכים עליו.
[גם (הגה נט).
ויש לציין שלדעת החו"א (סי' לה ס"ק א וה) הלוקח פרי להריחו אם הוא מיוחד לאכילה בטל יחודו לריח אף כשנטלו בידו להריחו ואין מברכים עליו.
ובדוך זה נקט הבן איש חי (ואתחנן אות טו).
ועיי' בששי"כ (פסי"א הגה ל) שלפי דברי החו"א מצינו מקור למה שמייחידים קופסה לבשמים להבדלה ולא לוקחים סתם בשמים מהמתבחן].

הנענועים

בשעת הברכה

ינענע לכל הרוחות בשעה שמברך אפילו אם עתיד לנענעו בשעת ההלל.
[שו"ע (שם סעי' ח) ומ"ב (ס"ק לז)].

בשעת ההלל

דעת השו"ע (סי' תרנא סעי' ח) שיש לנענע בשעת ההלל בהודו לה', פעם אחת.
וההודו לה' שבסוף, שכופלים אותו שליח ציבור והצבור, מנענעין שני פעמים, וכן באנא ה' הושיעה נא מנענע שני פעמים, לפי שכופלים אותו.
ודעת הרמ"א (שם) שהקהל מנענעין בכל הודו שיאמרו (אבל השי"ח אינו מנענע אלא בהודו הראשון כמבואר להלן).
[מ"ב (ס"יק מ)].
וכן מנהג בני אשכנז.
[מ"ב (ס"יק ט)].
והקהל מנענעים בכל פעם שעונים הודו הרי ד"פ בהודו ובאנא הושיעה נא ב"פ ובהודו שבסוף ג"כ הקהל מנענעים ב"פ.
[מ"ב (ס"יק מא)].

דין השי"ח בנענועים

לבני ספרד דין השי"ח כדין הצבור כני"ל עיי"פ השו"ע, אבל לבני אשכנז השי"ח מנענע בהודו הראשון וביאמר נא, אבל ביאמרו נא בית אהרן ויאמרו נא יריא ד' לי מנענע (כי שאומר יאמר נא ישראל הוא כמו הזכרה לצבור שיאמרו הודו עיי"כ מנענע עמהם משאי"כ ביאמרו נא שאין מדבר על כלל ישראל).
[רמ"א (שם) ומ"ב (ס"יק מ-מא)].
ובאנא הושיעה נא השי"ח מנענע ב"פ וכן בהודו שבסוף מנענע ב"פ.
[מ"ב (ס"יק מא)].

מתפלל ביחידות

אם מתפלל ביחידי אינו מנענע אלא בהודו שבתחלת ההלל ובסוף ההלל ובאנא ד' הושיעה נא.
[מ"ב (ס"יק מא)].

בשעת אמירת שם השם

אין לנענע בשעה שאומרים השם (כי בעת אמירת השם צריך לכוון) ועי"כ בהודו יעשה בכל תיבה נענעו אחת ובאנא בכל תיבה שתי נענועים.
[מ"ב (ס"יק לז)].

הבאת הלולב נגד החזה/להפוך פניו בשעת הנענועים

י"א שבכל הנענועים יביא סוף הלולב נגד החזה ויש שנהגו (וכן משמע דעת השו"ע הובא להלן) להשאר עומדים במקומם ופניהם מזרזם בכל הנענועים רק הופכים ידיהם נגד הרוחות ונגד מערב הרימו את הלולב על כתפיהם במאחוריהן (ולפי שיטה זו א"צ להביא סוף הלולב נגד החזה). [מ"ב (סי"ק לו) ושע"ז (אות מח)]. וכל אחד יעשה כפי מנהגו. [שעה"צ (אות מט ע"פ הבכור"י)], ומ"מ המנהג הפשוט אצל בני אשכנז שא"צ להפוך פניו להצד שמנענע רק מטה ראש הלולב לצד שמנענע. [מ"ב (סי"ק מז)].

כסכוס עלי

טורף הלולב ומכסכס העלין בכל נינועו [רמ"א (שם סעי ט)], ר"ל כסכוס מעט. והמנענעים בכח צד שמנענע שהלולב נשבר ע"יז הוא טעות. [מ"ב (סי"ק מג)]. וע"י עוד בסמוך.

צורת הנענוים

דעת השו"ע (שם סעי ט) שהנענוע הוא שמוליך ידו מכנגדו והלאה ומנענע שם ג' פעמים בהולכה וג' פעמים בהבאה, כלומר ההולכה עושה פעם אחת, אבל הנענוע בעת ההולכה עושה ג' פעמים וכן בהבאה כשמביא הלולב אצלו עושה ג"כ הנענוע ג"פ, ואח"כ מטה ידו לצד אחר ועושה כן, וכן לכל צד מארבעה צדדיו (כדי לעזור רוחות רעות) ומעלה ומטה (כדי לעזור טללים רעים). [מ"ב (סי"ק מב) ובה"ל (שם ד"ה מארבע דו"ה ומעלה)]. ודעת הרמ"א (שם) שצריך להוליך ולהביא ג"פ ולא יעשה הנענועים בעת שיגמור ההולכה וההבאה אלא יעשה בעת ההולכה וההבאה גופא ובכסכוס כנ"ל [מ"ב (סי"ק מד)], וכן מנהג אשכנז. [מ"ב (סי"ק מה)].

הזקת הדי' מינים בשעת הנענוע

צריך לחבר האתרוג ללולב בשעת הנענוע ולנענע בשניהם יחד. [שו"ע (שם סעי יא)]. ומטין ראש הלולב לכל צד שמנענע גדו, וכשמנענע למטה הופכו למטה, ומקרי דרך גדילתו, הואיל ומחזיק אותו בידו דרך גדילתו, ויש מודקדקין שלא להפך הלולב כשמנענעין למטה, והמנהג כסברא ראשונה. [רמ"א (שם)]. ומ"מ למעשה יותר טוב שלא להפכו. [מ"ב (סי"ק מו)]. ועיישו (סי"ק מה) שפרש שיטה הראשונה ס"ל ר"ל שהואיל שיהיה שנטל אותם מתחלה בידו היה דרך גדלתו שוב אין מקפידין על נענועין שיהיה דרך גדילתו אכן המדקדקין מחמירין שלא להפוך וכי' משום חשש שהוא שלא כדרך גדילתו ולא דמי ככל שאר הנענועים שאינו אלא מטה לצדדיו ולא מהפך ממש משא"כ בזה אם הפך יהיה ראשו למטה וסופו בידו וע"כ לא יתפלו למטה אלא ישיפל הלולב למטה אחר העלאה ג"פ].

כוון הנענועים

יקיף דרך ימין בנענועו: מזרח, דרום, מערב, צפון. [שו"ע (סי' תרנ"א סעי י)]. וכן הוא המנהג הפשוט במדינותינו. והטעם מהכמסים הזהירו אותנו תמיד שתמיד תקח את הדרך שהוא בימין שלך במקום שיש ימין ושמאל לפניך תבחר לך הימין שלך בין חילוק בין איטר לאינו איטר. [מ"ב (סי"ק מז)].

דין "לכם"

הנענועים שבשעת נטילת לולב, יש מי שאומר שנוהג בהם דין "לכם". [הגרשו"א זצ"ל הליכ"ש פ"א אות ט].

נענועים באותו לולב שקיים מצות הנטילה

הגרי"ז זצ"ל היה מקפיד לקחת לנענועים את האתרוג שנטל בראשונה וקיים המצוה בו. [עין בחי' הגרי"ז (ערכין ב:)]. וע"י עוד מ"ש"כ בזה בשמעתא עמיקתא גליון ע"ח].

לא נענע עין

כל הנענועים אין מעכבין, ובאיזה דרך שנענע יצא בדיעבד. [רמ"א (שם סעי י)]. ואף שאם לא נענע כולל ג"כ יצא הנענועים אינם מעכבים ומשעה שהגביה את האתרוג יצא ידי חובתו מ"מ שם טוב לחזור וליטלו ולנענע משא"כ בזה. [מ"ב (סי"ק מט)].

הלא בצבור ללא לולב או ביחידות עם הלולב

יש אומרים שמי שאין לו לולב לעצמו בשעה שהצבור אומרים הלל, עדיף שיאמר הלל ביחידות וינענע עם לולב של אחר, מלומר הלל בצבור בלי לולב. [הגרשו"א זצ"ל (אבני יספה תפלה פט"ו הגה ז)]. ויש אומרים שהלל בצבור עדיף. [תשובות והנהגות (חי"ג סי' רב)]. וע"י בלקט יושר (לחלמדין של התרו"ה ארבעת המינים אות ח). וע"י עוד בשמעתא עמיקתא גליון ע"ח].

דיני הקטנים

קניית הדי' מינים לקטן

קטן היודע לנענע לולב כדי, היינו מוליך ומביא מעלה ומוריד [מ"ב (סי' תרנ"א סי"ב)], אביו חייב לקנות לו לולב כדי לחנכו (ולכתחלה יש לחנכו אף לנענועים של ההלל). [שו"ע (שם)]. והדין כן בכל ימי החג (אף שחובת נטילתם מדרבנן). [מ"ב (סי"ק ג)]. ומ"מ אם אין יד האב משגת לקנות לקטן לולב בפני עצמו, לאחר שיצא אביו בלולבו יתנו לבנו לנענע בו. [מ"ב (סי"ק ד)]. ואחר שהקטנה לקטן לא יטלו לצאת בו ד"ח ביו"ט א' כמבואר בשו"ע (סי' תרנ"ח סעי ו), ועיישו עוד בזה.

להקנות לו הדי' מינים

יש אומרים שקטן יוצא ידי חובה בדי' מינים שאולין אף ביו"ט ראשון. ולכתחלה ראוי להחמיר בזה. [ע"י במ"ב (שם סי"ק ח) שהביא מח' בזה ומוצד להקל. (ש"מ בא"מ (יוד"ח ח"ג סי' נב אות ב ד"ה והנה) כשראה אביו לדעת המ"ב לפסוק כדעת המקילים), ומ"מ ראוי לצאת ידי חובתו של הדעות].

די' מינים מהורדים

אע"פ שיש לחקך הקטן אף על הידור מצוה [ע"י בה"ל (סי' תרעה ד"ה ולדידן) ובמנחת פיתים (סי' תרעו) על המ"א סי"ח] והוארכנו בזה בשמעתא עמיקתא גליון פ"ב], מ"מ הקונה די' מינים לבנו אינו חייב להוסיף עד שלוש לצורך קיום הידור מצוה כדי גדול (ודי בזה שאביו יקנה לו את הדי' מינים שלו). [ע"י בא"א מבוסטשטש (סי' תרצה) שכתב שקטן שהגיע לחינוך פטור ממתנות לאביונים, כי על פי רוב אין לו מעות. ואע"פ שבשאר מצוות האב מחויב להוציא ממון על מנת לחנכו, צ"ל דס"ל דפטור כי אילו היה גדול גם היה פטור כי אין לו ממון, אבל בשאר מצוות מחויב אלא שאנוס הוא עליה ועליו לצאת ע"י די' שאחרים אם אפשר לו, והיה בני"ד דיו"ל שאם אין לו מעות אינו מחויב כולל להוסיף על הידור מצוה].

עוזר לקטן בשעת קיום המצוה

אף אם עוזר לבנו לקיים המצוה, כגון שמחזיק עמו הארבעת המינים, יוצא הן ידי חובתו. [כן מוכח מהשו"ע (סי' תרנ"ח סעי ו). ועיישו במ"ב (סי"ק ח) שבכ"ה יד"ח חינוך. ומוכח דשנים שעשו יכולים לצאת י"ח המצוה. וע"י עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון לו"ט].

הנאה מארבעת המינים

להריח החרם

הדס של מצוה אסור להריח בו, לפי שעיקרו אינו אלא להריח בו ומזה הוקצה כל שבעה. [שו"ע (סי' תרנ"א סעי א)] ומ"ב (סי"ק א)].

להריח את האתרוג

אתרוג של מצוה מותר להריח בו כיון שעיקרו עומד לאכילה ומזה לבד הוקצה ולא מלהריח אלא שלפי שנחלקו הפוסקים אם מברכים על החרתו "הנותן ריח טוב בפירות" כי לא עומד לריח מפני שהוא של מצוה, יש להמנע מלהריח בו. [שו"ע (סי' תרנ"א סעי א)] ומ"ב (סי"ק א-ב). וע"י בערוה"ש (סוף אות ב) שכתב שאם בפירות הקצה את האתרוג גם מריחו וודאי אסור].

בשבת

ההדס אפילו בשבת להריח הגם שאין נוטלין אותו בשבת מ"מ הרי הוקצה לכל שבעה, אבל אתרוג מותר להריח בו בשבת ולברך עליו כי עתה לאו למצוה עבד. [מ"ב (שם סי"ק א)]. וע"י בשע"ז (סי' תרנ"א אות ד)]. וי"א שיש להמנע רק בעת נטילתו למצוה אבל קודם או אח"כ להריח בו לכי"ע יכול לברך וי"א שיש להמנע כל שבעת הימים. [מ"ב (סי"ק ג)]. ויש לחוש לכתחלה לדעת המחמירים. [כן משמע מהמ"ב (שם)]. ודעת החו"מ (אוי"ח סי' לה סי"ק ג) שלא מברכים על ריח הפירות אלא בדברים שעומדים להריח כמו אפרסמון והדס דסתמן להריח אבל העומד לאכילה אף שמריח בו אינו מברך ואף שלקחו ביד ומריח בו אינו מברך כיון דלא אומני' להריח, ולפי"ז אתרוג של מצוה אף שלקחו להריח כיון דאינו אלא באקראי בלא הזמנה לכך אינו מברך על ריחו, ע"כ].

הכין המינים לקיום המצוה

הכין ההושענא ולא הגביהה לצאת בה, מותר להנות ממנה כי ההזמנה למצוה בלבד לא אוסרת. [שו"ע (שם סעי ב) ומ"ב (סי"ק ד)]. ואף אם עשה האגודה, כ"ז שלא הגביהו לצאת בו נחשב הזמנה בלבד ומותרת בהנאה. [ב"יאר הלכה (דה שהרי הוקצה)].

הגביה הלולב בלא האתרוג

אם הגביה רק את הלולב נאסר אף האתרוג. [אבני"ז (אוי"ח סי' תצ"א אות יח), עיישו טעמו].

לעיסת פיטם האתרוג לסגולה

נשים המעוברות הנוהגות ללעוס בהושענא רבה הפיטם של האתרוג לסגולה רשאות לעשות כן באתרוג של מצוה. [הרמ"ק שליט"א (תורת המועדים סי' תרס"ד סי"ק יג אות ה)]. וע"י בדרכי חיים ושלום (אות תשצ"ג שאוסר בה)].

לחתוך הלולב ע"מ לקצרו שיכנס בתוך

אם אין לו בדין מלולב אחר יכול לקשרם בבדי הלולב שברך עליו (כי לא הוקצה למצוה יותר מדי"ט של שעור הלולב. [נלו"ח ארי"ז (דיני הושענא רבא) ע"פ תוס' (סוכה מו:)] והמ"א (סי' תרמ"ט סי"ק יט) ובמכתבו"ש (שם)]. וכן דעת הגרשו"א זצ"ל הליכ"ש (גה"ז) כי אינו מגוף המצוה.

לתלוש עלים מהלולב לצורך האיגוד

מותר לתלוש מהלולב עליו לצורך האיגוד כיון שעושה לצורך אותו לולב עצמו. [דעת תורה למרה"ש (סי' תרנ"א על סעי א)]. ובא"א מבוסטשטש (סי' תרס"ד על סעי ד) התיר לאגוד הערבה כל הושענא רבה בעל הלולב כל אין זה בכלל נהנה מהמצוה, אלא שישמרגו עד אחר יו"ט].

תלישת עלים בשבת או ביו"ט

מותר בשבת וביום טוב לתלוש עלים מהלולב, כי כל שהוא בתלוש אין איסור. [פמ"ג (סי' תרנ"א י"א סי"ק ג) וביאו הבכור"י (שם סי"ק א)]. וע"י בשערי"ת (שם סי"ק ג) שיש שנהגו בזה איסור. וכתב בדעת תורה (שם) שהוא שומן בטעות]. ומ"מ יזהר שלא לחתכו לפי מדה אחר התלישה שבטם איסור מתקן מנא וכדו'.

ביום השביעי של סוכות

אתרוג ביום השביעי אפי' לאחר שנעשית בו מצותיה אסור באכילה, שהרי הוקצה לכל שבעה. [שו"ע (סי' תרסה סעי א)]. ואם הפרישו ליום אחד אינו אסור אלא ליום א' בלבד עד הלילה. [מ"ב (סי"ק ג)].

בשמיני עצרת

בשמיני עצרת המינים מותרים. [שו"ע (סי' תרסה סעי א)]. ואם חל בשבת יש מתירים. ויש אוסרים. [לעת הוצרך יש להקל. [מ"ב (סי"ק ו)]. ומהשו"ע שם משמע שהעיקר כדעה הראשונה]. ובחו"ל, שעושים שני ימים טובים של גלויות, אסור אף בשמיני (שהוא ספק שביעי) ומותר בתשעי, ואפילו חל להיות באחד בשבת, ויש אוסרים בחל להיות באחד בשבת. [שו"ע (סי' תרסה)].

נפסל

אפילו נפסל אחד מהמינים אחר שעשה בהם המצוה אסורים כל שבעת ימים. [שו"ע (סי' תרסה סעי א)]. ויש מקילין בנפסל ביום השמיני בחו"ל (ובאר"י בכל אופן מותר). [מ"ב (סי"ק ד) בשם הש"ח]]. ויש להחמיר אף באופן זה. [מ"ב (שם) ע"פ ריב"א וק"פ].

ספק פסול

אם יש ספק אם המין כשר אינו הוקצה למצוה. [תשובות והנהגות (ח"ה סי' ר"ב) כי הוקצה למצוה היינו רק כשהוא גם תפצא דמצוה היינו שמקיים מצוה בתפצא, וכיון שלע הצד שהמין פסול אינו מקיים מצוה שוב לא הוקצה למצוה, ובאיסור דרבנן הוקצה למצוה אזלינן לקולא ותלינן שלא קיים מצוה באתרוג].

עשה תנאי

אם התנא לפני החג שרוצה להנות מארבעת המינים, כגון שרוצה להריחם, מסתבר שמועיל התנאי. [ב"י (סי' תרג"ג) ועין לדברי המ"ב (סי"ק א)]. וי"א שבזמננו שאין אנו בקיאים בתנאים וע"י אין להתנאות. [דרכ"מ (ע"ש אות א) ורמ"א (סי' תרל"ח סעי א)]. ובמקום הוצרך יש להקל. ובערבה של הושענא רבה יש להקל בכל אופן. [ע"י במ"ב סימן תרל"ח סי"ק ב' שהביא מפסקים על הרמ"א הנ"ל, וכן הכא בסימן תרנ"ג סי"ק א'. ומסתמית דבריו בסי' תרנ"ג סי"ק א' משמע שניתן לסמוך על התנאי. וכן משמע מהביאור הלכה (סי' תרס"ד ד"ה אם לא התנה), ועיישו שנקט שערבה קילא טפין].

הזמין הראוי להתנות

י"א שיש להתנות לפני החג מבעוד יום. [שו"ע (סי' תרל"ח)]. וי"א שדי אם מתנא לפני קיום המצוה. [ב"יאר הלכה (סי' תרס"ד ד"ה אם לא)].

נתינת ארבעת המינים במים

מנהג כשר וטוב ליתן לולב וערבה במים שלא ייבשו. [מ"ב (סי' תרנ"ד סי"ק ד)], ומצוה החלחליף המים בחול המועד כדי שישארו לחים ומהודרים. [שו"ע (סי' תרנ"ד)].

נתינת הלולב במים ביו"ט

ביום טוב מותר להחזיר הלולב למים וכן להוסיף עליו מים אם צריך, אבל לא יחליף המים. [שו"ע (שם)]. אבל להעמידו מתחלה במים ביו"ט אסור, ויש סוברין שאפילו לכתחלה מותר להעמידו בכד שיש בו מים מזומנים מערב יו"ט ולא אמרו אלא להוסיף עתה מים משום טרחה יתירה, ויש לסמוך על זה אם שכח להעמידו מבעוד יום, כיון שאין בו פרחים וממלא אין בזה חשש איסור מן התורה. [מ"ב (סי' ש"ו סעי נד) ושעה"צ (אות מח)].

שימוש במגבת רטובה ביו"ט

אם הלולב היה עטוף מבעוד יום במגבת רטובה, מותר לחזור ולעטוף אותו במגבת, היות ואינו מקפיד עליה לסוחטת. [שש"כ (פכ"ז אות כז)]. ומותר אף לעטוף את הלולב במגבת נקיה שאין בה משום כיבוס, ואח"כ לשפוך עליה קצת מים (כי הוא דרך לכלוך). [שם (הגה קד)].

נתינת שאר המינים

ההדסים אם יש פענפים פרחים שנפתחים מחמת המים, לכל הדעות אסור להחזירם למים שעמדו בהם מקודם. [ב"ח"ח (אות ה)]. וכן הדין בהדסים וערבות שאין בהם פרחים אלא שהם טריים ובנינתם למים מוסיפים למצוה (כמו שמצוי בהדסים שמוסיפים לצמוח ולהתארך בראשם) אסור להניחם במים, אבל אם אינם טריים ממש, ולא יוסיפו לצמוח ע"י המים מותר. וכן ערבות אסור אם מוציאים שרשם במים, אבל באופן שאין צומחים עליהם חדישים אלא שהעלים הקיימים מוסיפים להיפתח, אין זה נחשב כפרחים הנפתחים, ומותר להניחם במים. [הגר"ני"ק שליט"א (חוט שני שבת ח"א ע"מ פח)].

להחליף ערבות כל יום

נוהגים לקחת בכל יום של חול המועד ערבה חדשה ולקשרה בלולב, והוא הדור מצוה. [רמ"א (סי' תרנ"ד סעי א)].

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבצמח"ס שמעתא עמיקתא שליט"א הלשון - תול' *6761* יש להקיש 3-3-1 שלווחה 65

נתינת לתרום דרך "נדרים פלוס" - יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. הניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

יוד"ל לרפ"ש של הרח"ג ישראל בן איטה שליט"א - לע"נ יצחק בן יטורי (כבריתו) ז"ל - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503

© שמעתא עמיקתא - להפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: Amikta571@gmail.com